

СРЕДНО ИЗВРШНО УЧЕ
БЕЛТАРНИ ИНФОРМАЦИОНИ
ДОКУМЕНТИ И БЕЛАННОСТ
Inv. br. 7968
SIGN.

Др. Душан М. Суботић

СЕЉАК И ЊЕГОВА ПАСИВНА МЕНИЧНА СПОСОБНОСТ

С ОБЗИРОМ НА
ГРАЂАНСКО-И КРИВИЧНО-ПРАВНУ ОДГОВОРНОСТ

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА „СВ. САВА“, — БРАНКОВА 16. — ТЕЛЕФОН 249.
1927.

ЦЕНА 10 ДИНАРА.

*Посвећено мојим уваженим колегама
г. г. Судијама Касационог Суда у Београду.*

СЕЉАК И ЊЕГОВА ПАСИВНА МЕНИЧНА СПОСОБНОСТ
С ОБЗИРОМ НА
ГРАЂАНСКО — И КРИВИЧНО-ПРАВНУ ОДГОВОРНОСТ.

Мој уважени пријатељ господин Душан Ђ. Алимпић, в. жупан у пензији и уредник „Полиције“ упутио ми је писмо ове садржине:

„Као што је и теби познато, зеленашење је узело у последње време великог маха и довело до очајања нашег сељака. Ово стање још је више појачано овогодишњом неродицом, услед које су сељаци дошли у немогућност да одговоре својим обвезама. Ове обвезе су поглавито меничне природе и према приватним лицима — обично зеленашима, са интересом од 1 до 2 дин. „на банку“ на меницу „у дуплику“ . Ове менице сељаци потписују као „трговци“, „економи“ и т. п. из ових разлога: а) што се као земљоделци не могу обвезати и б) да се не би доцније бранили благодејањем из § 471 гр. с. п.

„Скоро је опште мишљење, да би сељак у овом случају одговарао за превару, чак и у оном случају кад је поверилац знао да је он у ствари земљорадник и да се на меници прогма потписује као трговац.

„У одговору на једно питање, ја сам у „Полицији“ бр. 7—8 за ову годину (Поуке и обавештења“ VII), само додирнуо ово питање и нагласио, да се статус дужника цени према времену извршења осуде, а не према времену задужења итд.

„Лепо те молим, да прочиташ овај мој кратки одговор и проучиш цело ово питање, па да — ако се у начелу слажеш са мојим мишљењем — напишеш нарочити документован чланак, и у истом докажем у главном ово:

1° да се сељаку ни у ком случају не може продати законом заштићена земља, и да с тога власт мора по званичној

дужности прибавити доказе о његовом стању у моменту извршења осуде, и

2° да сељак, који се на меници потписао као „трговац“ и т. п. и за кога поверилац зна, да му је главно занимање земљоделство, не врши према њему превару кад се доцније заклања за земљоделство.

„Разуме се већ, да овим идејама ти можеш дати и други облик и разрадити их по свом нахођењу. Моја је жеља и молба: да у интересу спасавања наших сељака од зеленаша, напишеш што пре овај чланак“.

Ово ме је писмо затекло баш у истим мислима у којима је био мој пријатељ, јер сам поодавно и са других страна био обавештен о патњама нашег сељака у погледу његовог пољопривредног кредита не само од стране зеленаша оличених у обичним приватним лицима, већ и од многих новчаних завода, који, и ако стојећи под надзором државне власти, ипак остају без тога надзора и врше своје послове као и обични зеленаши; али моји други службени послови нису ми дали времена, да ове своје мисли о овом предмету средим и ставим написмено. Писмо мога пријатеља још ме је више уверило, да је потребно о овој ствари у јавности говорити, па одазивајући се жељи мога пријатеља, испуњавам овде своју дужност и стављам написмено своје мишљење о томе, какав је правни положај нашег сељака, који се менично обвезује т. ј. како и колико он одговара грађанско правно и да ли и кад може одговорати кривично, чиме ћемо мислим успети, „да у интересу спасавања наших сељака од зеленаша“ поставимо њихове несавесне повериоце на своје место и упутимо их на сву потребну пажљивост и савесност.

По нашем мишљењу ова ствар стоји овако:

I.

Позитивно законодавство.

1.), Наш трговачки законик од 26/1. 1860. г. у своме одељку „о меницама у опште“ дао је извесне одредбе, које опредељују положај сељака у меничном праву. Ради даљег излагања потребно је изложити те одредбе овде. Оне гласе:

§ 76: „Сваки Србин може меницу издати, примити и ову на другога пренети, придржавајући се у томе прописа у овом законика за менице изложених.“

§ 77: „Изузимају се од тога само сељаци који се *рајтарским послом занимају*, прости војници и сви нижег чина од потпоручника гарнизоне војске, жене удате и малолетници, ако ови последњи (жене удате и малолетници) немају на то прописаног дозвољења.“

§ 78: „Менице *издане од сељака*, простог војника и војника нижег чина од потпоручника гарнизоне војске, и жене удате без саизвољења мужа, *смајтрају се у призрењу на њих као проста грађанска обвезатељства.*“

§ 79. „А меница *од малолетника* без дозвољења оца или татора, издата у *смајтрењу малолетника не вреди ништа*, осем ако је отуда добивено у његову корист припало, чега се накнада ипак у обичној грађанској парници тражити може.“

У допуну ових наређења служе још и § 80 т. 5. о вученој меници и § 164 т. 5. о сопственој меници, који истим речима наређују само ово да се на свакој меници мора ставити: „*пошпис издашеља са његовим именом или фирмом.*“

2.), Много доцнији закон тзв. „Привремени закон о ликвидацији мораторног стања од 24. априла 1920. г.“ објављен у Службеним Новинама бр. 90. од 26. априла 1920. донео је у том погледу извесне одредбе, које је потребно овде изложити у целини. Оне гласе:

Чл. 42. „Од дана кад Земљорадничка Банка отпочне свој рад *земљорадници се неће моћи више задуживати по меници нићи ће пошписи земљорадника на меници имаћи ма какву вредност*, и њино обвезивање по меници неће за њих вредити ни као обична грађанска обавеза.“

Чл. 43 „За земљорадника по претходном члану *смајтра се*:

1) Онај који, живећи у селу, сам или са својом породицом, обрађује земљу и у главном од ње себе и породицу издржава.

Према томе нису изишли из реда земљорадника:

а) они који су се, као старешине задруге или поједини чланови ових, одали и другим споредним пословима, као почесној спекулацији, повременом извозу, пиљарењу, сушењу шљива, кувању пекмеза, печењу цигаља, возиоштву (киријању) и т. д. да би за своју задругу или породицу која је задржала сва обележје земљорадничког занимања, прибавили више зараде;

б) они који су у покушају да се одаду трговини, чак и протоколисали фирму трговачку или извадили механско-кафанско право, ако се у истини нису одали овим пословима као главним занимањима;

в) они који живећи на селу као занатлије, терзије, абаџије, ковачи, бојације, колари, столари, зидари и т. д., имајући своје земље, поред обрађивања ове, баве се и тим пословима.

2) они који живећи у вароши или варошици, сами или са својом породицом обрађују земљу и у главном од шога себе и породицу издржавају.

Сматраће се за земљораднике и она лица, која живе у вароши или варошици, но код којих је случај предвиђен у тач. 1. под а овога члана; међутим у случајевима свих осталих врста послова побројаним у тач. 1. под б. и в. т. ј. ако су извадила право на занатство или протоколисала занатско-трговачке или индустријске радње или извадила лично механско-кафанско право, таква лица сматраће се да су престала бити земљорадници.

У обрађивање земље по овом члану (тач. 1. и 2.) подразумева се поред обраде земље још и сточарство, воћарство, виноградарство, пчеларство и свако друго занимање пољском привредом скопчаном са својном земље.

Но не могу се сматрати као земљорадници, ма да живећи у селима или варошицама имају зиратне земље и на овој изводе послове из области повеће привреде, чиновници и у опште државни службеници, свештеници, лекари, адвокати и друга лица, која у ствари нису земљорадници.“

За тим долази и чл. 44. који гласи:

„Одредбе претходног члана, о томе ко се има сматрати за земљорадника, важиће и за законска благодјејања из § 471 грађ. сул. пост.“

3) Законик о поступку судском у грађанским парницама од 20/II. 1865. донео је у § 471 општа наређења о томе, шта се за извршење пресуде не може узети у попис.¹⁾

¹⁾ О томе „Шта се не може узети у попис за извршење судских одлука“ ваља видети расправу проф. Др. Драг. Аранђеловића, под истим насловом, 1909. стр. 1—49, у шта ми овде не можемо улазити, као и „О извршењу судских одлука“ (1912) од Ж. Перића и Др. Д. Аранђеловића.

За наше даље излагање потребно је изложити у изводу наређење тачке 4 а § 471. који гласи овако:

§ 471: (тачка)

.....

4. а, *земљоделцу* један плуг, једна кола, два вола или два бивола или два теглећа коња, кобила са ждребетом до године дана, крава или биволица са телетом односно са биволчетом до године дана, десет оваца, пет свиња, пет коза, мотика, секира, будак, коса и толико хране, колико је за њега, породицу и стоку потребно до нове хране. Поред тога на сваку пореску главу, била она од данка ослобођена или не, *ако јој је главно занимање земљоделство*, живела она у селу или вароши, пет дана земље, рачунајући дан на 1600 кв. хвати, била земља чиста, под гором, воћем или виноградом, заједно са необраним њеним плодом. Исто тако и кућа са зградама и плацем до једног дана орања.

Имање овде побројано не може ни сам *земљоделац* продати или ма којим начином отуђити.

Но ако би се *земљоделац* у нужди налазио због каквог елементарног случаја, као што су: поплава, пожар или неродица, или ако би му стока угинула, или би му потребовало новаца да семе за усев купи и т. п. он се *може задужити*, али *само код јавних каса*, но ни у овом случају не може задужити два дана земље и кућу са плацем.

Уз наређење § 471 гр. с.п. налазе се и тзв. „Правила“ Министра Правде од 4. фебруара од 1874. г. № 354. за извршење закона од 24/XII. 1873. којим је додата поменута тач. 4.а уз § 471. гр. с. п., где се у тач. 1. и 2. налазе важне одредбе о томе, шта се разуме под појмом „земљоделац“ и „земљоделство“.

Тач. 1. тих Правила гласи:

„Под именом *земљоделца*, као што први став тачке 4.а. закона од 24. децембра 1873. јасно показује, разуме се не само онај који у селу живи, већ и онај који у вароши живи, али би му ипак *земљоделство* била *главна радња* којом себе и породицу издржава. Овде нарочито долазе они, који живећи у вароши, какав занат раде, но тај им без земљодел-

ства не доноси такав приход да себе и породицу издржавати могу; такови су поглавито лончари, ужари, покровције (мутаџије), крпачи разних заната, одвећ незнатни бакали, бербери, рабаџије и т. д.

„Живети од земљоделства не подусловљава да сваки мора имати плуг и волове. Ово се може и под најам или на послугу од другог узети, те да се земља ради. Према томе, ма да који у вароши живећи нема плуг и стоку којом земљу ради, ипак се на њега простире оно благодејање закона, да му се алат за земљорадњу нужен као: мотика, секира, будак и коса у попис узети не може, а исто тако и она количина ране која се законом земљоделцу оставља.“

Тачка 2. тих Правила гласи:

„Под земљоделством разуме се и радња виноградарска или баштованска“.

4) Према чл. 43. закона о буџетским дванаестинама за месеце Јули—Септембар 1923. (Службене Новине бр. 146.а) одредбе § 471 т. 4.а закона о гр. с. п. о заштити земљорадника.

„Не важе за оне, који хоће да се иселе из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и у том циљу желе да продаду своје непокретности,“ — јер је претходио у истом члану овлашћен Министарски Савет да својом одлуком прошири одредбе § 471 тач. 4-а српског гр. с. п. на један део или на целу краљевину.

5) Напослетку дошао је и „Закон о пољопривредном кредиту“ од 12. јуна 1925., (Службене Новине бр. 133 XXVII од 17. јуна 1925), који има у том погледу ове следеће важне одредбе у чл. 39, 40 и 45, које се односе на ову нашу ствар.

Чл. 39. гласи: „Имање, справе, стока, семе и други предмети набављени позајмицом Задруге односно Дирекције за пољопривредни кредит не могу се узимати за попис за дуг дотле док их сопственик њихов сасвим не исплати Задрузи односно Дирекцији.“

Чл. 40 гласи: „Задруге за пољопривредни кредит имају право да се у случају ако који од њихових дужника свој дуг у року не измири, пре свију других поверилаца најлакше из оних предмета, које је задругар набавио из задружног кредита и предмета који су им као залога ради безбедности дуга дати од самих дужника. А у случају да се дуг из тих

предмета не може потпуно измирити, тражиће се наплата преко надлежног суда. Дужници не смеју предмете који служе као залога повредити ни продати или отуђити, без пристанка задруге док дуг не врате. У противном случају одговараће по кривичном закону као упропаститељи добра повереног им на чување.

„Све повластице из закона о државној Хипотекарној Банци, а које се тичу убрзаног поступка при осудама и извршењима важе и за обавезе по овом закону.“

„Сва земља и у опште сва привредна добра, која се набаве из зајмова добијених по овом закону, имају се увести у нарочите државне регистре и судске књиге, и на њих се не може простирајући заштити из § 471. грађ. с. попис. Краљевине Србије док се зајмови добивени за дотичне куповине коначно не исплате.“

„Судови ће по свима обавезама о дуговима по овом закону судити и радијући убрзано по попису који важи за меничне обвезе.“

„Ближе одредбе о примени овог члана прописале се правилником.“

И на послетку од особите је важности чл. 45. који гласи:

„Члан 42. закона о ликвидацији мораторног стања од 24. априла 1920. године укида се.“

II.

Шта каже наука о овом законодавству?

1. У меничном праву разликују се две меничне способности: *активна*, која се односи на стицање меничних права и њу морају имати ремитент и сви индосатари, и *пасивна* која се односи на она лица која треба менично да се обавезу т. ј. на издатеља сопствене менице, трасанта, акцептанта, индосанте и меничног јемца. Пасивна способност се тиче дакле материјалне способности менично се обвезати: постати ма у којој форми дужник по меници.

Ову меничну пасивну способност наше је позитивно законодавство регулисало, као што је то горе под I изложено.

Према томе сељак се менично не може обвезати, а то ће рећи, да се према њему за тај дуг не могу применити одредбе трговачког закона које говоре о меничним обвезама и

њиховим строгостима нити одредбе закона о грађ. суд. пост. који говори о поступку према дуговима потеклим из меничних обвеза, где се ове уподобљавају јавним исправама.

Услед тога се појављују за нас два важна питања: а) ко је *сељак* по нашем законодавству и б) какав је *правни значај* менице, на којој је он узео ма какву обвезу т. ј. где се он појављује као издатељ сопствене менице или трасант, акцептант, идосант и авалиста по вученој меници.

По старој науци меничног права до 1920 г. (до цитираног закона о ликвидацији мораторног стања) питање о томе ко је сељак није било спорно. Из цитираних текстова видимо да се појам сељака изједначаје са појмом земљорадника, од којих се први налази поменут у трговачком (меничном) закону а други у закону о судском поступку у грађанским парницама, који по времену њиховог издања падају у блиско време, те су о томе могли имати и обухватати исти значај. По томе општем схватању сељак или земљорадник је оно лице које се ратарским послом занима односно онај коме је земљоделство главно занимање од кога себе и своју породицу издржава, без обзира на то да ли живи у селу, вароши или варошици. Овај овако схваћени ратарски односно земљораднички посао обухватао је и друге врсте обраде земље као што су сађење и подизање винограда и нарочито подизање и гајење баштована; у најширем смислу под појам земљоделства долазила је свака врста економске делатности у погледу обрађивања земље, ради прибирања прихода, те је сељацима-земљорадницима придават и нов појам „економа“ који ништа друго није значио но сељака*). Сваки такав економ, који би на своје имању рецимо подигао само расадник дудова и гајио дудове ради неговања свилених буба и вађења свиленог конца, био би опет сељак, као и онај који би имао само воћњак од шљива или другог воћа, или који би вадио камен

*) В. о томе и најновије схватање III о. Касационог Суда од 23./8 1926, где се вели: „није тачно схватање суда да *економ* не спада у ред земљорадника и да економима није законом ускраћена могућност меничних обвезивања; напротив појам и назив „економ“ означава онога, који се ратарским послом занима и обрађивањем земље себе и породицу издржава, као што предвиђују § 77 трг. зак. и правила Министра Привде од 4. 2. 1874. № 354. уз т. 4. а § 471 гр. с. п. а так-в је случај и овде (одлука досад необјављена, под № 6769).

из свога каменолома и продавао га за печење креча или сам га пекао, или који би сејао само лан или конопље ради израде платна или конопаца, као и онај који би из иловаче своје земље дао материјал или за прављење и печење лонаца и црепуља, или би од земље дао правити цигље и цреп за подизање кућа. Све то улази у појам ратарства или земљоделства — привредне економије сељачког посета. Али, ако ови земљорадници обављају печење креча, лонаца или црепуља, цигаља и црепа као стално занимање тако да им оно доноси главни приход њиховог издржавања, а земљорадња (ратарство) споредан, или тако да тог споредног прихода од земљорада и нема, већ је онај приход и једини онда се ова привреда може претворити у форму заната, те би овакви кречари, лончари, циглари, и ужари могли постати занатлије у смислу трговачког закона и закона о радњама.

Према томе као закључак можемо поставити, да се у сваком конкретном случају има оценити, као фактично питање, да ли једна економска привреда представља ратарство-земљорад у најширем смислу, па ако се то утврди онда је решено и правно питање, да је такав привредник сељак односно земљоделац у смислу трговачког (меничног) закона. Природа личног статуса зависи од економске привреде дотичног лица, којом се он бави и која чини извор његових прихода за издржавање. Место на коме се та привреда обавља од споредног је значаја; по правилу оно је у селу, јер сељаци тамо живе, али оно може бити у варошици или вароши, где ови сељаци живе с обзиром на земаљске поседе које имају у атарама ових општина или и ван ових и на њихову обраду.

2. За ово доба до 1920. г. потребно је у допуну нашега излагања цитирати као научни закључак оно што је годинама предавано на универзитету и што је пок. Сп. Радојичић, проф. универзитета у својој књизи „Основи трговачког права“ (1919) на стр. 244. казао:

„По закону се као земљорадник сматра само онај, који стално живи на селу и при том се занима ратарским послом (земљорадњом) тако да му је тај посао *једино* занимање. Према томе нису земљорадници и могу се меницом пуноважно обвезати: занатлије, дућанције и механције, који по селима држе своје радње, макар се уз то бавили и ратарским послом; а

тако исто и трговци са земаљским производима (са храном, са стоком), који на селу живе, баш да се поред тога у великој мери баве земљорадњом.“

Ова дефиниција пок. професора Радојичића не одговара нашем излагању, јер је нетачно да је за појам „сељака“ потребно да му је ратарство „једино“ занимање, пошто смо видели, да он може и сме имати и споредних занимања па остати сељак, као што је нетачан и неопредељен појам „у великој мери баве земљорадњом“ на крају наведеног става, јер је овим трговцима земљорад постао споредно занимање и ако се њиме „у великој мери“ баве.

3. На овом месту ваља поменути и мишљење пок. професора Универзитета Андре Ђорђевића („Менично право“ 1905, стр. 87/8.), који за појам „сељака“ вели следеће:

„Амо спадају само она лица, која стално живе на селу (сељаци) а уз то се још и редовно занимају земљорадњом (ратарским послом). Само су та лица менично неспособна. По томе дакле у ову категорију не спадају, па следствено могу се менично обавезивати: занатлије, дућанџије, механџије и трговци, који живе на селу и тамо држе своје радње или тргују с храном и стоком, ма се уз то и земљорадњом занимају; као и она лица која се редовно занимају земљорадњом, а не живе на селу већ у граду (вароши и варошици).“

Ово своје гледиште оснива он на томе, што он сматра да је погрешно „што неки правници увршћују у ову категорију сваког земљорадника (а на основу правила Министра Правде од 4/2, 1874. № 354 36. 26. стр. 14. за извршење закона о томе: шта се земљораднику може узети у попис за извршење пресуде), јер је очевидно да амо не спадају они земљорадници, који живе у граду, пошто се за њих не може рећи да су сељаци.“

Он вели даље: „Одузимање меничне способности овим лицима не може се оправдати никаквим разлозима, тим још пре, што је ово наређење законски изузетак ит.д.“

Сматрам да је ово гледиште пок. Ђорђевића нетачно, јер § 77. трг. зак. није поставио никакву разлику између сељака, који живи у селу и сељака који живи у вароши; он само вели: „изузимају се од тога само сељаци који се ратарским послом занимају“, без обзира дакле где они живе, у

селу или граду. И кад се, с обзиром на време издања законика, узме да разлике између сеоског и варошког становништва скоро није било, може се као нетачно сматрати гледиште пок. Ђорђевића, да сељаци не могу живети у вароши, јер се вели за њих не може рећи да су сељаци. Па ипак је то законодавац рекао у 1874. г., кад је прописао поменута „Правила“ уз § 471. гр. сп., јер помиње земљоделца „који у вароши живи“, и који не постаје варошанин, већ остаје „сељак“ у смислу ранијег трговачког закона. Циљ закона од 24/XII. 1873. г. је у томе да се сељаку спречи задуживање, како је он то у опште дотле лакомислено чинио, јер је он дотле „по вољи могао оптеретити своје имање и за такав дуг морало се цело имање и продати“ (одлуке цитиране из 1875. и 1876. у Збирци „Изводне Одлуке“ по забелешкама пок. Др. Николе Крстића, 1908. стр. 430.).

Према изложеном, наведени одељак пок. Ђорђевића јетачан само у колико се тиче лица, која су менично неспособна, у првом делу; али није тачан у другом делу, где говори о лицима која се могу менично обавезати јер менична способност ових зависи од тога, ако им ратарство није главно већ споредно занимање, а главно оно друго које им одузима сељачки статус и прави их трговцима, занатлијама и кафеџијама.

4. Пок. Стојан Вељковић, у својој књизи „Објашњење трговачког законика за Књажевство Србију“ штампаној још 1866., дакле у добу врло блиском издању трговачког законика и законика о грађ. суд. поступку, вели (на стр. 313) ово:

„У осталом што се тиче појма „сељак“ то се не може узети сваки у селу живећи човек с малим имањем, него само онај, који се бави пољским радом као својим главним послом живота. На селу живеће занатлије, који поред свога заната још обрађују и један комад земље, не долазе под § 77, јер са називом „сељаци“ разуме се нарочити сељачки ред народа, који се управ због свога непрекидног занимања са пољским радом, задржао на нижем степену образованости и није могао мешати са другим образованијим редовима. Напротив власници већих комада земље, који због пространства свога могућства не морају лично сами својим рукама обрађивати земљу, него само надгледају рад и много више производа добијају него што је потребно за њихово издржавање: *шакви се једва могу по смислу § 77. бројати у сељаке*“.

Даље он вели и ово (стр. 317/8): „По § 78 и менице жене, *сељака* и војника нису таквим начином без икакве снаге; али опет не важе као менице, но као просте обвезанице (облигације). Смисао овој наредби такав је, да се на основу овакве обвезаности не би могао употребити менични затвор, и кад би га наш законодавац усвојити хтео, *но само се може захтевати извршење над имањем жене, или сељака и војника*“.

Али оба ова гледишта пок. Вељковића нису била тачна ни онда па ни данас после допуне § 471 гр. с.п. у тач. 4. а и „Правила“ уз то наређење. Појам *сељака* је дат у § 77. трг. зак. и у § 471 тач. 4. а гр. с.п. и у споменутим правилима. И ако је наш политички живот огласио „народ“ за „суверен“ и „извор“ и „утоку власти“, ипак је законодавац у овом погледу ставио „народ“ т.ј. 80% сељачког реда под нарочиту заштиту, кад се тиче меничног обвезивања и заштите тзв. окућнице, која је имала да у народу одржи оно што је још Кнез Милош назвао „добром“, „снагом“ и „узданицом“ а то је малог имућног домаћина. У то време није постајао притвор као средство за наплату дуга и то је законодавац знао, те је нетачно гледиште пок. В. где он даље, на истом месту, вели да су „ова лица по обичном грађанском праву, *увек* обавезна да у одређено време плате“, као и други навод (стр. 319) да за овакву меницу (*сељакову*) „важи све оно што овај закон наређује за меницу“, пошто она кроз екцепцију неспособности *сељакове* престаје за њ бити меница, и постаје „проста грађанска обвеза“ код које су сви приговори грађанско-правне природе могући а не само менични приговори. Наш је законодавац ово питање самостално, независно од страног законодавства, регулисао, те је Вељковићево позивање на ово потпуно без вредности.

5. Пок Милош Туцаковић у својој књизи „Менично право“ (1896) стоји на погрешном гледишту, да „сељак“ и „земљоделац“ нису истоветни појмови, јер тврди следеће (стр. 38): „под појам *сељака* из § 77 трг. з. не подпадају сви земљоделци или земљорадници из § 471 гр. с.п. као што то понеко узима мешајући и називе *сељак* и *земљоделац* и разне тенденције § 77 трг. зак. и § 471 т. 4 а гр. с. п.“ Туцаковић погрешно мисли с тога што је баш § 471 т. 4. а гр. с.п. дошао

да §-у 77 нашег трг. зак. да прави смисао, пошто се он у појму *сељачке* меничне обвезе разликовао од осталог страног меничног права, јер смо ми створили један *нов* национални појам који је остао без пуне санкције док није дошао § 471 гр. с.п. Осим тога Туцаковић у свом даљем излагању полази више са гледишта будућег закона но позитивног законодавства кад тврди да је „неумесно мислити, да је овакав ратар неспособан проценити важност меничних послова и онда, кад му се на другој страни признаје способност да прави законе баш о тим пословима“ (стр. 39) јер није тачно да „ратар“, односно 80% сељачког народа прави законе, као што је у осталом ово схватање опозвано доцнијим схватањем народног законодавца из 1920. г., после успешно свршеног националног рата и испољењу најлепших особина и подвига, кад је у закону о л. м. с. (чл. 42) речено: „Земљорадници се неће моћи више задуживати по меници... и њина обвезивања по меници неће за њих важити ни као обична грађанска обвеза“, без обзира што овај члан није никад ступио на снагу, где је суверени народ понова стављен под специјалну заштиту закона, и где се не прави разлика између земљорадника и *сељака* пошто те разлике није ни било нити је има.

Туцаковић правилно узима да је ова *сељакова* менична неспособност „прокламована понајвише у јавном интересу“ као и то „да из економско-политичких разлога ваља ратарима одузети могућност да се менично обавезују“, а то с тога што иначе подлеже свима меничним строгостима: суђењу по кратком поступку са роком извршења од 3 дана; безусловној и самосталној одговорности без обзира на одговорност осталих потписника; без могућности почека за исплату; са крајом застарелости од 5 година и др., преко којих он после олако прелази и вољан је да *сељака* изложи свима овим меничним строгостима од којих га закон штити, кад на крају свог излагања о томе тврди да ове обвезе „и ако се сматрају као грађанске ипак *неморају* имати и све грађанско-правне форме, јер за њих важе у погледу форме прописи меничног права (т.ј. неписменог могу потписати сведоци и т. д.“ (стр. 47), ма да и сам претходно тврди да је та грађанска обвеза *проста* и „каква ће даље правна дејства, какве ће стварне вредности имати таква обвеза, то се ни мало не тиче меничног већ

чисто грађанскога права“, те није доследан пошто ово одводи закључку: да се има применити § 192 гр. с. п. о стварању облигација, по коме ће меница сељакова бити пуноважна грађанска обвеза ако је сам исту написао и потписао као издатељ или је извршио пун менични пренос, а иначе сам потпис његов служи само као почетак писменог доказа.

6. Г. Ђорђе Б. Несторовић у својој књизи „Менично право“ (1909), сматра *сељаке* као она лица, којима је одузета пасивна менична способност „из политичко-економских разлога“ (стр. 40) па између осталог вели још и ово: „Ово је ограничење дошло отуда, што је законодавац сматрао, да ова лица нису у стању оценити строгост меничне обвезе из узрока што је меница (као трговачка установа) неприродна ратарском занимању“. Али прелазећи преко ове значајне изјаве г. Несторовић сувише олако тврди даље ово: „Меница је покрај овог законског ограничења *продрла и у сељачки стил*“, и новчани заводи есконтују менице и са потписима сељака који се баве искључиво ратарским послом“ сматрајући ову појаву као сасвим нормалну и оправдавајући ту праксу новчаних завода тиме „јер ако по закону њихове (сељачке) менице не вреде као менице, вреде као проста грађанска обвеза“. И ово питање о природи менице сељакове као грађанске обвезе г. Несторовић олако и погрешно решава тврдећи (стр. 46) следеће: „Закон у начелу таквој меници не оспорава обавезно дејство нити је могао проглашавати једну исту исправу у погледу једних њених потписника за пуноважну, а у погледу других за непуноважну; напротив његова је намера била једино та: да карактер тој обвези у погледу сељака и војника огласи за *не-трговачки*, како би их сачувао од строгости меничног јемства и надлежности трговачких судова. И то је све“. А при том је г. Несторовић изгубио из вида текст § 77 трг. зак. који ово разликовање баш прави и хоће да постави разлику, као и §§-е о кратком суђењу, који задржавају скоро све меничне строгости, чим се меница огласи у погледу сељака за пуноважну исправу, јер се и по приватним исправама кратко суди, а несумњиво је, да законодавац штитећи сељака од менице није хтео допустити према њему кратко суђење, ако хоће да му допусти употребу грађанско-правних приговора у редовном спору, а он то хоће. Према томе није

тачно његово тврђење (стр. 46): „да наша судска пракса потпуно одговара духу закона, кад ово питање решава на тај начин, што сматра да пуноважна меница оваквих лица, у смислу наређења трг. законика, представља њихову пуноважну грађанску обвезу. Јер пре свега закон је у том погледу категоричан: он каже да се таква меница сматра као грађанска обвеза; она дакле прелази с пуним правом у област грађанских обвеза.“

При овоме је г. Несторовић случајно изоставио важну реч „проста“ пред „грађанска обвеза“ што није без значаја, и што је ово питање посматрао само с обзиром на § 77 трг. зак., не водећи рачуна о новим доцнијим зак. наређењима грађ. суд. пост. која овде мењају и допуњују појам сељака и његове меничне и грађанске обвезе. Његов разлог (стр. 46) да „у времену постанка § 77 трг. з. нису постројала данашња наређења о важности грађан. обвезница, те да би се могло усвојити тумачење: да је само она меница сељака и војника пуноважна грађанска обвеза, које је дужник својеручно написао и потписао“ говори баш против његовог горњег мишљења, јер се о том допуњеном доцнијем законодавству мора водити рачун, јер оно чини једну целину у том врло важном политичко-економском питању. При томе је погрешно позивање на француски изворник и његов израз „simple promesse“ који је употребљен за обавезу удатих жена, па код нас пренет и на сељаке, како то чини г. Несторовић, јер и ово не иде у корист његовог тврђења, пошто он реч „simple“ изоставља.

7. Колико је ово питање о значају израза „simple promesse“ (просто обећање — или проста обвеза) у француском праву спорно и у науци и пракси треба видети књигу Lyon—Caen & L' Renault, *Traité de droit commercial*, IV, 1893, бр. 483 и сл. стр. 324 и бр. 495 и сл. стр. 330. где се вели да „signature des femmes... *ne vaut*, à leur égard, *que* comme simple promesse“, па се писци питају „зашто то?“ и да се у претходним радовима комисије за израду чл. 112 и 113 трг. зак. не виде разлози за то, а пракса судска и наука стално су у сукобу и разном схватању: док је обвеза малолетникова „nulle“ дотле ова „*ne vaut que*“ и све се свело на то: да оваква обавеза жене дође пред редовне грађанске судове и испадне из над-

лежности трговачког суда, дакле да испадне из строгости меничног права и тражи примену грађанског права, — те према томе позивање на француско право не иде против наше чисто националне ствари — особености нашег правног поретка, који у самом моменту израде трг. з. није био на чисто о њеној природи и није узео за основицу нејасно разликовање француског права, које је хтело да заштити жену од злоупотреба њеног мужа како у погледу имања тако и слободе, јер се тада (још до 22 јула 1867 г. чак после издања нашег трг. зак. од 26/1 1860) менични дужник могао ставити у притвор за дуг, од чега је старо француско право хтело да заштити жену, те је њену меничну обвезу огласило као *simple promesse*, која искључује примену притвора, кога у време издање трг. зак. код нас већ није било те израз „проста грађанска обвеза“ код нас има свој други — национални смисао: да се она има ценити у погледу своје важности по прописима грађанског закона и поступка а не по меничном праву.

8. О томе ваља видети и књигу А. Boistel, *Cours de droit Commercial*, 1890. 4 ед. р. 499/502., где је ово питање о значају „*simple promesse*“ расправљено. Ту се за њу вели следеће: „il nous parait certain, qu' elle produira au moins les effets d' un billet à ordre; car la femme est parfaitement capable de s' obliger par un billet à ordre; et nous avons admis, sous l'art. 112, que la *dégénérescence de la lettre (de change) en simple promesse* ne l'empêchait pas de valoir comme billet à ordre, si elle en contient les éléments: or c'est bien le cas ici“ (против чега има и других мишљења ту цитираних). D'après cela, l'écrit sera valable sans „*bon*“ ou „*approuvé*“ (контроверзно и видети art. 1325 С. с.) il y aura déchéance pour le porteur faute de prolêt à l'échéance; il y aura possibilité d' endossement; l'endossement fait par une femme l'obligera solidairement, et il éteindra les exceptions de chef de l'endosseur“. Из тога видимо да се ми у нашем случају ништа не можемо помоћи својим изворником, који прави ову разлику између *lettre de change* и *billet à ordre* (art. 112 и 113 с. de com.) с једне стране и *le billet* ou *promesse* (art. 1326 С. civil) с друге стране, што не одговара нашем законодавству.

9. О самом значају овога „*billet*“ или ове „*promesse*“ као грађанског писмена ваља видети књигу G. Baudry Lacantinerie,

Précis de droit civil, tome III., 1903, Н-ос 1205—1211 р. 852/57, где се слично нашем § 192 гр. с. п. захтева да исправа „*doit être écrit en entier de la main de celui qui le souscrit; ou du moins il faut qu' outre sa signature il ait écrit de sa main un bon ou un approuvé, portant en toutes lettres la somme ou la quantité de la chose*“, са том последицом да „*l'absence de ces formalités a seulement pour effet d'infirmer la force probante de l'acte et de l'empêcher de faire par lui-même le souscripteur preuve complète de l' obligation qu'il constate*“, и да она треба да буде „*prouvée de toute autre manière d' après les principes du droit commun*“.

10. На основу напред наведеног закона о ликвидацији мораторног стања од 24. априла 1920. г. (чл. 43) појам „земљорадника“ је знатно проширен. Ово наређење није самоствално, већ стоји у вези са претходним (чл. 42) јер се ту вели: „за земљорадника *по претходном члану* сматра се...“.

Приликом штампања своје књиге „Коментар закона о ликвидацији мораторног стања“ (1920), коју сам израдио у друштву са проф. универзитета г. Др Д. Аранђеловићем, ја сам на стр. 97. казао следеће:

„У члану 42. говори се о забрани да се земљорадници менично задужују од дана када *Земљорадничка Банка* отпочне свој рад. Али је пропуштено рећи, када ће се и како ће се ова банка основати и када ће отпочети рад, те према томе док се оваква *Банка* не установи и ова забрана нема *практичног значаја*. Мораће се дакле накнадно донети одредбе о установљењу и раду *Земљорадничке Банке*“.

Тачност овог нашег мишљења није до данас била оспорена ни у судској пракси.

Како је после тога дошао поменути закон о пољопр. кредиту од 12/6.25., који је чланом 45. укинуо чл. 42. закона о. л. м. с., то је настало правно питање, које досад није у науци покретано, шта је са наређењима чл. 43. и 44. закона о. л. м. с., који стоје у вези и чине целину са чл. 42, који је укинут, а о њима при том није ништа речено.

Ја сам се овим питањем интересовао, и као председник комисије за испитивање судијско-адвокатских кандидата имао сам прилике, да ово питање постављам кандидатима, који сасвим природно нису никад могли о томе имати чисто и

јасно мишљење. Приватно сам се обавештавао, како се та ствар сада учи на универзитету, па сам дознао, да професор меничног права предаје ђацима, да је чл. 42. укинут, али да су чланови 43 и 44. зак. о. л. м. с. остали на снази. Не јамчећи за тачност овога извешћа полазим ипак од могућности једног таквог схватања, које одводи томе, да су та наређења ступила на снагу и да је кроз њих понова утврђен појам земљорадника (сељака) у нашем меничном праву. Одмах се при том појављује опет спорно питање: кад су та наређења ступила на снагу. Јер ако је тачно моје раније истакнуто и овде поменуто гледиште да чланови 42., 43. и 44. зак. о. л. м. с. чине једну целину и да немају практичног значаја, док се не створи Земљорадничка Банка, онда је јасно, да та наређења нису ступила стварно на снагу као закон у практичном извођењу, и како сада имамо укинут чл. 42. онда настаје питање кад су и како ступили на снагу чланови 43. и 44., који би се онда, и без обзира на њихову стилизацију („по претходном члану“ и „претходног члана“) имали сматрати као самостални и независни од укинутог чл. 42.

11) Ако се усвоји да су чланови 43 и 44 зак. о. л. м. с. ступити на снагу*) (не улазећи у датум, кад је то било) онда се одмах појављује питање о проширеном појму „земљорадника“ (сељака), који се менично не може обвезати и који као такав ужива заштиту из § 471 гр. с. п. Напред цитирани чл. 43 прилично је рогобатно стилизован те не даје у систематском прегледу одмах јасну слику о томе ко је земљоделац. Ми би смо научно могли поставити овај нов преглед. По том члану као земљоделац се сматра:

а) сваки ко живи у селу, па са својом породицом или сам *обрађује земљу* и у главном од ње себе и породицу издржава (нормалан случај);

б) исти случај као под а, с допуном да се такво лице *ода обављању и других споредних послова* ради прибављања веће зараде, као што су: почесна спекулација, повремени извоз,

*) Погрешно узима г. Ђ. Несторовић у својој књизи „Меница и чек“ (1922. стр. 15) да је чл. 43. зак. о. л. м. с. ступио на снагу, и по томе одређује појам земљорадника за менично право, јер чл. 43 и 44. нису ступили на снагу до укидања чл. 42. с којим чине целину, а ни после.

пиљарење, сушење шљива, кување пекмеза, печење цигаља, возиоштво (киријање) и т.д.;

в) исти случај као под а, с допуном да се трговци и механџије, који имају протоколисане фирме (свакојако само у селу, а не у вароши) не сматрају као трговци, већ као сељаци, ако се овим пословима нису одали као главним занимањима, већ као споредним;

г) исти случај као под а, с допуном, да се на селу живеће занатлије, терзије, абације, ковачи, бојације, колари, столари, зидари и т. д. сматрају за сељаке, ако се овим пословима баве као споредним „поред обрађивања земље“.

Сви ови случајеви под б, в и г су продужење идеје изражене у тачки а којој служе као допуна и објашњење и односе се на лица која живе у селу, јер се тач. 2. чл. 42. односи на оне који живе у вароши и варошици, а то је наш следећи случај

д) сељак је и онај који живи у вароши и варошици, ако *обрађује земљу* и у главном од тога породицу и себе издржава, а к томе би дошао у објашњењу изложени даљи случај

е) да је земљорадник и онај варошанин, који се поред сталног обрађивања земље, као главног извора свога издржавања ода ради прибављања веће зараде споредним пословима: почесној шпекулацији, повременим извозом, пиљарењу, сушењу шљива, кувању пекмеза, печењу цигаља, возиоштву (киријању) и т. д. (случај под т. 1. слова а § 42; а у нашем излагању тачка б горе).

Према изложеном, и кад упоредимо наређење чл. 43 зак. о. л. м. с. са § 77 трг. зак. и § 471 ст. 4. гр. с. п. ми видимо да у појму сељака-земљорадника постоји извесна знатна разлика, која је од великог значаја за пасивну меничну способност сељакову.

Заједничка особина оба законодавства (старог и новог) је у томе да се бављење земљорадњом-ратарством сматра као главна радња, која даје извор приходима за издржавање дотичног привредника: она даје правни појам сељака-земљорадника.

Бављење споредним занимањима (обично занатским, делимичним и трговачким) допуштају оба законодавства, раније

у мањој, а ново у већој мери, али оба тако да та занимања не чине главну радњу нити главни извор прихода, већ су споредна, јер се обављају уз главну радњу обрађивања земље, које доноси главни део прихода за издржавање.

Одступања се састоје у следећем:

По напред поменутих „Правилима“ Министра Правде уз § 471. гр. с. п. као земљорадници сматрају се и они варошани, који се поред земљоделства као главног занимања баве и каквим занатом, као споредним занимањем, као што су лончари, ужари, мутавције, незнатни бакали, бербери, рабаџије и т. д.

Међутим чл. 43. зак. о. л. м. с. у т. 2. други одељак, други став каже да су престали бити земљоделци они, који су живећи у вароши „извадили право за занатство или протоколисали занатско-трговачке или индустријске фирме, или извадили лично механско кафанско-право“, што се све односи на она лица, која су поменута у тач. 1. под б и в члана 43, где се говори о лицима, која живе у селу па се тим пословима баве као споредним. Овде дакле имамо: да се занатлије, дућанџије и механџије, који живе у вароши, макар да се уз то баве и ратарским послом, не сматрају више за земљораднике.

Разлика је очигледна: сви они лончари, ужари, мутавције, незнатни бакали, бербери, рабаџије и др. о којима се као земљорадницима говори у „Правилима“ имају се, кад живе у вароши, сматрати као варошани, а не земљорадници, у смислу наређења чл. 43. зак. о. л. м. с.

Осем тога наведени случаји у чл. 43 под 1. под а, б. и в., који се односе на лица, која живе у селу, представљају знатна одступања од постојећег стања. Тако

а) у тачки а уведен је један нов појам: „да би прибавили више зараде“ ови се земљодадници одају „другим споредним пословима“. Појам „више зараде“ може да одведе томе, да у тим споредним пословима буде и суштина извора за издржавање, дакле да обрада земље чини један незнатан део. До сада се то тако и сматрало, јер ко се ода почесној спекулацији, која је по природи трговачки посао, повременом извозу, пиљарењу, сушењу шљива, сталном печењу цигаља, возиоштву које је по природи трговачки посао, — тај се сматра по природи ових послова као трговац, и ако се бави

и ратарством, и ако је његова остала привреда „задржала сва обележја земљорадничког занимања“, који је елеменат овде у тач. а такође истакнут. Међутим по овом закону сва та лица остају бити земљорадници.

б) по тачки б. имамо ново стање, да протоколисање фирме трговачке (или механско-кафанске) у селу не одузима карактер сељаштва, ако се ово трговање или кафанисање не обавља као главно занимање. Међутим по досадашњем схватању протоколисање фирме одводило је томе, да се лице са протоколисаном фирмом има сматрати као трговац. Чак су се мале дућанџије по селима, с обзиром на закон о сеоским дућанима од 25. октоб. 1870. и допуне од 20. фебр. 1891, сматрали као трговци. А овај им је смисао и с обзиром на закон о таксама, где је постављен тројни систем наплате разних такса за протоколисање трговачких и занатских радња у селима, варошицама и варошима.

в) у тачки в. постављен је неопредељен захтев, да се све оне занатлије разних заната, који живе у селу, сматрају као сељаци ако се „поред обрађивања земље“ баве занатлијством. Појам „поред обрађивања земље“ није опредељен у томе, шта управо чини главни део прихода: ратарство или занатлијство. Старо право — „Правила“ у томе је јасније, јер захтева и у селу, као и у вароши, да је земљорадња „главна радња“ за стварање прихода за издржавање, а обављање занатлијства је представљало споредан посао који земљорадницима „без земљоделства не доноси такав приход да себе и породицу издржавати могу“.

12. Од млађих наших писаца о меничном праву треба овде споменути и кратак чланак „Менична неспособност сељака“ од проф. Универзитета г. Др. Велизара Митровића, у „Архиву“ XVIII (1921) стр. 423—434., где он износи неколико интересних података о заштити сељака у нашем законодавству. Он вели да је „наш законодавац најдаље отишао у тежњи да сачува људе од строгости меничне“; „да онај разлог притварања за дуг, који је диктовао другим законодавцима одрицање меничне способности извесним лицима, у нас није играо улогу при доношењу трг. закона“; „да остају према томе социјални, породични и привредно-политички разлози као покретачи нашег законодавца да толиким лицима одрече

меничну способност“; да је наш случај одузимања меничне способности сељаку „осамљен пример старања трговачког законодавства о сеоском сталезу“, јер се „држава необично бринула о одржају земљорадничког сталеза као главног чиноца нашег друштва и најбољег социалног поуздајника“ кога је требало спасти „да не буде осиромашен у опште употребом једног тако опасног кредитног средства каква је меница, с обзиром на у оно време веома распрострањено зеленаштво у земљи“ са чиме се ја потпуно слажем, али се са следећим његовим гледиштем не могу сложити, да су „ове одредбе са гледишта народно економске употребе менице врло незгодне“, јер ако сељака као „најбољег социалног поузданика“ треба заштитити, онда се не може говорити о незгодама из забране сељаку да се менично не може обвезати, нити се чл. 42. зак. о лик. м. с. сме означити као „најгрубље третирани случај, при чему се не прави никакав изузетак у олакшицу повериоцу“, већ се тај на жалост укинута члан има сматрати као једна социална потреба у борби противу зеленаштва, за које он вели да је „у нашем народу врло старог датума“.

13. Из напред изложенога видимо као несумњиву ствар, да је за појам сељака (земљорадника) потребно двоје: а) да му је ратарство (овде долази и воћарство, виноградарство, вртарство, пчеларство, сточарство и свако друго занимање пољском привредом) главно али не једино занимање, који му доноси већи део прихода за његово издржавање, и б) да се сељак (земљорадник), живео у селу или вароши, може бавити и другим споредним пословима, који би му допунили приходе од земљорада за издржавање али увек тако да ови споредни приходи представљају мањи део према ономе од земљорада који чине већи део привреде.

Полазећи од ове опште поставке, која се налази и у старом и у новом законодавству, и која је једино тачна за оцену личног статуса извесног грађанина: да ли је сељак или варошанин, кад поредимо старо и ново законодавство, ми видимо, као што је горе изложено, да постоје извесне несагласности, које су створене новим законодавством, под предпоставком, као што је напред речено, да оно важи. Резултат тога новог законодавства би био, да је појам „сељака“ знатно проширен у односу према старом праву, у тенденцији, коју

је имао закон о ликв. м. ст., да се земљорадник још више заштити од употребе менице и њених строгости, које се не слажу са сељачком привредом, већ да се сељаку кроз стварање „Земљорадничке Банке“ створи потребан пољопривредни кредит, где би се он, без употребе менице, на други начин лако и корисно задуживао.

То је у основу била једна паметна замисао, која је остала мртво слово на хартији (чл. 42. з. о. м. с.). Међутим настаје питање, да ли је „Закон о пољопривредном кредиту“ решио ово питање, како га је замишљао закон о л. м. с. У овоме новом закону, у коме се стварно регулише питање пољопривредног кредита, нигде није речено, да ли ће сељак, који се задужује, моћи задужити се и путем менице. Али има ипак једна интересна одредба у чл. 40. где се вели да ће судови „по свима обавезама по овом закону судити и радити убрзано по поступку, који важи за меничне обвезе“, те настаје питање, каква је корист земљораднику, који се задужио по дугорочним или средњерочним зајмовима на облигацију, ако му се по том суди и извршује по меничним строгостима и меничној брзини, а с друге му се стране забрањује краткорочно задуживање на меницу. Како је пак чл. 45. овог закона укинуо чл. 42. зак. о л. м. с. који је друкчије регулисао питање пасивне меничне способности сељакове него што је то било у тргов. закону, то је јасно, да се враћамо на стање тргов. законика, који законом о пољопр. кредиту није ни у колико диран, те се има узети, да се сељак ни код дирекције за пољоприв. кредит по овом новом закону не може менично обвезати, и ако ће му се за дугове судити по меничним строгостима и меничној брзини.

14. Како у чл. 45. зак. о пољ. кредиту, који укида чл. 42. зак. о л. м. с. ништа није речено о члановима 43. и 44. зак. о л. м. с., за које смо напред изложили, да чине једну нераздвојну целину са чл. 42. (укинутим) то се за нас појављује врло важно питање, шта је са овим члановима.

Ја посматрам ову ствар на следећи начин:

Будући да чланови 42, 43 и 44 зак. о л. м. с. чине једну целину, у којој је чл. 43 условљен у примени чланом 42. који је предвиђао установљење „Земљорадничке Банке“ и отпочињање рада у њој, којим би се почетком утврдио дан од кога

меничне обавезе сељака не би вределе ни као обичне грађанске обвезе, и у којој је 44. условљен постојањем и применом члана 42 и 43, има се узети, да после укидања чл. 42, — који стварно није ступио на снагу, — закон практично није ступио на снагу, чланови 43 и 44 не могу се сматрати, да су ступили на снагу сами за себе, јер ако би се то узело, морао би се утврдити дан њиховог ступања на снагу. Силом закона о л. м. с. (чл. 58: „закон овај ступа у живот кад га краљ потпише, а добија обавезну силу од дана обнародовања“ — потписан 24/4. а објављен 26/4.20) чланови 43 и 44 истог закона нису ступили у живот ни добили обавезну снагу, јер су били условљени применом чл. 42, који је у својој садржини имао одредбу, да ће он важити тек „од дана кад Земљорадничка Банка отпочне свој рад“ — а она није никад отпочела тај рад, — јер није постојала нити је створена. *Кроз закон о пољопривредном кредиту чланови 43 и 44 нису добили нову снагу*, јер их он, укидајући њихову основицу — чл. 42 — није ни поменуо, ни да важе ни да не важе. После таквог стања има се као логично једино ово узети: *да чланови 43 и 44 немају практичне важности за појам „сељака“ у ранијем праву*, јер као несамостални и у наслону на чл. 42, који је укинут, не могу ео ipso ступити на снагу ни добити обавезну снагу нити се може утврдити никаквим тумачењем ни претпоставком дан од кога они имају дејство.

Да је ово моје гледиште тачно ваља видети најновију књижицу проф. Универзитета г. Дг Михаила Илића, закон о пољопривредном кредиту (са кратким коментаром) 1926 стр. 31 где он вели ово: „Било је предлога, да овај члан (чл. 42) гласи овако: „Одредбе о земљорадњи и земљорадницима из чл. 43. закона о ликвидацији мораторног стања од 24. априла 1920. год. остају у важности и при примени овог закона. — После три године од ступања на снагу овог закона примениће се чл. 42. зак. о л. м. с. и менично обвезивање земљорадника неће имати никакве обвезе за њега, и меница на којој би био потписан и обавезан земљорадник ма у коме облику неће вредети у опште ни за кога од потписника на њој“ (Стенографске белешке Н. С.К. XIII. р. с. в. с. за 1925 стр. 196) — па тај предлог није усвојен.

Према томе научна разлагања проф. Дг Митровића, у

његовом напред поменутом чланку од 1921, ко се по чл. 43. има сматрати за земљорадника и о његовој меничној неспособности не могу сада опстати као тачна, те је његова бојазан од тога што „поменути закон устаје најригорозније против употребе менице од стране сељака“ и да „кад поверилац да сељаку зајам на меницу нема заштите“, пошто тај закон има за задатак да дефинитивно раскине везу између „зајмодавца на меницу и сељака“ — нема више значаја за повериоце, који су доживели да се чл. 42 укине, а да чл. 43 и 44 з. о л. м. с. и не ступе на снагу.

У закону о пољопр. кредиту није речено, да „Дирекција за пољопривредни кредит“ долази на место у чл. 42 предвиђене „Земљорадничке Банке“ и да се тај члан у толико укида, већ је он укинут у целини, те је укинута у целини и остварење идеје, коју изражавају чланови 43 о појму сељака и чл. 44 о благодетељима из § 471 т. 4. а гр. с. п., која имају таквом сељаку (у проширеном појму) да се даду. Чланови 43 и 44 имају се сматрати као *прећушно укинута*.

Према томе за појам сељака остају и за ново право меродавни стари појмови о томе из § 77 трг. з. и § 471 тч. а гр. с. п. и „правила“ уз то наређење, тако како смо их напред изложили.

15. Питање о томе: да ли се неко лице „ратарским послом бави“ односно да ли је неком лицу — не само оном које у селу већ и у вароши живи — „земљоделство била главна радња којом себе и породицу издржава“ подлежи као *фактично ишћање* оцени општинских судова, који знају, да ли се ко бави ратарским послом и је ли му то главно занимање којим се издржава; а они су по чл. 95. т. 10. зак. о општинама обавезни да воде „списак свога становништва“, у који се несумњиво има уписати занимање сваког становника, јер се после на основу тих спискова, по чл. 97. т. 4. и т. 6. издају уверења-сведочанства о сродству, владању, имовном стању је ли ко жив, да ли се налази у општини — па и уверење о личном статусу, које није нарочито поменуто, али га је практични живот допунио. Општински судови утврђујући природу овог занимања обавезни су да издаду ова уверења, којима се решава *правно ишћање*: да је дотично лице сељак или земљоделац, те првостепени судови стоје стварно, кад имају

такво уверење, пред решеним правним питањем: да ли је неко сељак, и само из тога изводе даље правне последице по § 77. трг. з. и § 471. гр. с. п.

III.

Сељакова меница као грађанска обавеза.

Из напред изложенога следује даље одмах питање: каква је правна обавеза једне такве менице на којој се појављује „сељак“ као менични обвезник?

1. Наређење чл. 42. зак. о л. м. с., које је укинато чл. 45. зак. о пољ. кредиту, и које је предвиђало, да се земљорадници меницом не могу више задуживати и да њихова обвезивања по меници неће вредити (за њих) ни као обичне грађанске обвезе, — није стварно никад ни ступило на снагу; оно је остало мртво слово на хартији; његовим укидањем враћа се опет на старо стање које није ни измењено, а то ће рећи: да ће се менице издане од сељака сматрати (у погледу њих као меничних обвезника) „као *проста грађанска обвезатељства*“ (§ 78. трг. з.) у колико нису издате од сељака као малолетника када оне „не важе ништа“ § 79. трг. зак. са изузетком који је ту предвиђен, као што је поменуто).

Овде ваља одмах напоменути, да је доцније — после трговачког закона (од 26/I 1860.) донет закон о гр. с. п. (од 26/II 1865.) који у § 192. прописује да „облигација важи само онда, ако је дужник својеручно напише и потпише“ и т. д.

Услед тога појавило се у науци спорно питање о томе, како се има разумети да меница сељакова важи као „просто грађанско обвезатељство“, ако она није у смислу § 192 гр. с. п. написана и потписана од сељака, већ само потписана, а написана од другог.

По науци меничног права сматра се, да се обавеза издатеља менице оснива једино на његовом потпису на меници, и да није потребно да издатељ сам напише целу меницу, већ да то може учинити и други, докле се по § 192 гр. ст. захтева да дужник сам *напише* и потпише облигацију (т. ј. менично обвезатељство, које има да важи као пуноважна грађанска обавеза).

Пре свега једно је ван спора, да једна меница ипак може као таква остати у важности без обзира, што она као меница не важи у погледу сељака, који се по њој јавља као менични обвезник, јер се у § 78 трг. зак. изреком каже да таква меница само „у *призрењу на њих*“ (сељаке) не важи као меница, већ као проста грађанска обавеза.

Иза тога одмах се појављује питање, да није тиме истовремено речено, да је самим тим довољно за пуноважност те обвезе, ако ју је сељак само *попиписао* као менични обвезник, јер је појмљиво, да је сви менични обвезници не могу написати већ само један, те да се просто има узети да та и таква меница важи као пуноважна исправа без обзира на доцније наређење § 192 гр. с. м. о начину како се издају обвезе (облигације).

Санкција законске забране да се сељак менично не може обавезати састоји се несумњиво у томе: а) да тужени дужник — сељак има право да истакне приговор да је био менично неспособан да се као менични дужник обвезе у времену кад је меницу издао као моменту меродавном за оцену ове способности; б) да суд по званичној дужности мора пазити на то да се ни вољом заинтересованих ова одредба, као одредба јавно правног карактера не изигра. Ипак судови приликом тражења средстава обезбеђења нису тако строги, јер би то умртвило меницу као кредитно средство, већ о статусу сељака воде рачун тек од оног момента, кад он истакне у жалби тај приговор, да је сељак, што је сасвим и оправдано, јер се дотле претпоставља да је меница издата од способног лица.

Идеја, која је проведена у одредбама о меници, састоји се у томе, да се јасно постави разлика између лица менично способних и менично неспособних да се менично обавезу, па пошто је свака менична обавеза самостална то је природно, да једна меница према извесним лицима може важити, а према другима остати без дејства меничног.

2. Односно тога, да оваква сељакова обавеза постаје проста грађанска обавеза и какав је њен значај, пок. А. Ђорђевић вели у својој поменутој књизи на стр. 91 следеће:

„А да ли пак та грађанска обавеза, у даном случају, доиста важи и каква правна дејства она производи, цени се по прописима грађанског законика. Исто тако и за доказивање

те обвезе, ако се она не признаје, важе прописи законика о грађанском судском поступку, а не пропис § 75 трг. зак. Тако на пр. ако је неписмени сељак или војник издао, примио или пренео какву меницу, па после то одриче, неће се моћи доказивати сведоцима његова обвеза ако је менична сума већа од 200 динара (§ 242 гр. с. п.), иначе би се оваквим путем могла изиграти забрана сведочења сведока која је у јавном интересу постављена. А ако је сељак или војник само *пошпицао* меницу, онда се то може сматрати као *почешак писменог доказа*, (§ 245 гр. с. п.) и уз то сведоцима допуњавати доказивање његове обвезе — чему ми додајемо, ако дужник не пориче свој потпис већ обавезу као меничну, због своје неспособности као сељак, а у том случају, у признању потписа може већ постојати и признање дуга, али не меничног већ грађанског о чијем постојању нема пуноважног доказа по § 192 гр. с. п. већ постоји почетак писменог доказа и евентуално вансудско признање, који не воде кратком суђењу по приватним исправама већ суђењу и осуди по редовном грађанском судском поступку.

3. Судска пракса, после 1903 г., како је она објављена у Никетићевом издању трговачког законика од 1914. год. уз § 78. није усвојила ово гледиште пок. Ђорђевића, већ сматра да се формална вредност менице цени по § 80 трг. зак. а не по § 192 гр. с. п.; да меница таквог сељака представља пуноважну исправу у смислу § 377 гр. с. п. у погледу тражених обезбеђења; и да таква меница губи само менична преимућства, али да иначе формално исправна меница сељакова постаје за њега пуноважна грађанска обвеза.

Видети одлуке Касационог Суда од 10/XII. 1903 № 10011; од 21/VIII. 1907 № 8518; од 11/X. 1903 № 9731 и од 24/III. 1909 № 9711.

Међутим ово питање није тако просто, и оно се појавило понова као спорно у Касационом Суду после 1918. г., тако да има и присталица за мишљење пок. Ђорђевића. Противно горњој судској пракси има судија, који сматрају, да је § 192 гр. с. п. као доцнији, допунио и изменио наређење § 78 трг. зак. и да се важност те нове грађанске обвезе, која је због неспособности сељака престала за њ бити менична,

има ценити по § 192 гр. сп., да би за њ' била обавеза о дугу у смислу § 21. грађ. зак. („шта је ко дужан, оно дати мора“).

Мени лично изгледа ово гледиште пок. проф. Ђорђевића тачније него оно, које је заступала и заступа судска пракса. За то говоре нарочито још и ови разлози. Одредба § 78 трг. зак. о меничној неспособности сељака долази у т.зв. принудно право (*jus cogens*), које менични уговорачи не могу својом вољом мењати, како је то допуштено за непринудно право у § 13 гр. зак. Такав је исти случај са § 192 гр. судског поступка, који је прописао начин, како се имају стварати обвезе о дугу (облигације), с чиме стоји у тесној вези наређење § 377 гр. с. п. о *пуноважним* исправама и § 449 гр. с. п. о исправама којима се утврђује, да „тужитељ има јасно право, а тужени дужност“.

Према томе једна менична обвеза сељака, која као менична несумњиво не важи, није самим тим постала пуноважна грађанска обвеза. Сам § 78 трг. зак. вели: „*проста*“ грађанска обвеза; он не вели пуноважна гр. обвеза. Међутим §§ 377 и 449 гр. ст. захтевају, да свака обавеза о дугу буде пуноважна у смислу § 192 гр. ст. Суд се дакле не налази пред простим питањем пуноважне исправе, кад се тиче тражених обезбеђења и кратког суђења, већ пред спорним питањем о меничној важности и важности менице као грађ. обвезе, која не представља „јасно“ право на страни тужиоца нити сигурну дужност туженог да плати.

Ово је нарочито важно у примени § 458 гр. ст. по коме се може тражити задржање осудног решења (изреченог по меници) од извршења, ако исправа није онаква, као што је § 449 гр. с. п. прописује тј. ако не ствара „јасно“ право тужиоцево.

Пок. проф. Радојичић, у своме поменутом делу (стр. 247) овде је био недовољно јасан и сувише кратак. Он вели само ово:

„Овде имамо напоменути још и то, да се неспособно лице може позивати на своју неспособност и следствено на непотпуну важност или на потпуну неважност своје меничне обвезе не само према своме саговорачу, него и према сваком доцнијем притежаоцу менице; јер би иначе заштита, под коју

их узима закон, била недовољна, пошто би се преносом на савесног новог притежатеља могла лако да изигра.“

Он на истом месту вели још само ово: „да се менична обавеза неспособног лица сматра као проста грађанска обавеза или као сасвим неважећа, према томе које је то неспособно лице.“

Ближе о овој „простој грађанској обавези“ он не говори, као ни о томе кад ће наступити „непотпуна важност“ или „потпуна неважност“ менице, и да ли ова може наступити и код сељака или само код малолетника.

4. Питање о томе, да ли се сељакова меница по којој је он обавезан сматра као пуноважна приватна исправа, у смислу § 377 и § 449 гр. с. п., и ако не одговара захтевима § 192 гр. с. п. (а одговарала би, ако би издатељ био сам написао и потписао меницу) од особите је важности за примену тзв. кратког поступка, који је предвиђен у глави XVII „кратко суђење по писменим исправама“ §§ 449—460 гр. с. п. и где је утврђено, да ће се судити кратко по исправама јавним и приватним (§ 449); да се тужени не саслушава (§450); да се јавним исправама упоређују и менице (§ 451); да се полицијској власти код меница оставља за извршење осудног решења рок од три дана (§ 454) докле је код приватних исправа рок од 8—15 дана (§ 457) итд.

Из тога излази довољно јасно: колики је интерес за дужника сељака, чија менична обавеза не важи као меница, да докаже у овом кратком суђењу, да његов потпис на меници не представља пуноважну грађанску обавезу, по којој се може кратко судити. Јер једино тада, ако он докаже по § 449 гр. с. п. да нема јасне обавезе о дугу, може осудно решење по § 458 гр. с. п. бити задржато од извршења и ствар упућена на редован спор, јер § 455 гр. ст. не предвиђа, ван побројаних случајева другу могућност задржања. У противном, ако се узме да је меница, која је изгубила своју меничну строгост, ипак пуноважна исправа о дугу, онда дужни сељак не добија никакву заштиту; § 78 трг. зак. остаје без санкције, јер се по „приватној“ исправи суди кратко и дужник не саслушава; сељак ће бити осуђен; решење не може бити задржато од извршења; сва је разлика у року у коме се наплата има извршити (код менице за три дана, а код прив. исправе

од 8—15 дана); те отуда нема никаквог практичног значаја, ако сељак, који је кратко осуђен по таквој меници, без меничне вредности а са значајем грађанске обавезе као приватне исправе, тражи задржање осудног решења истичући приговор своје меничне неспособности, јер ће она остати без оцене, пошто то ни по § 455 ни по § 458 није истакнуто као основ задржања.

Из тога се најбоље види, колико је тачно напред изложено гледиште, да се таква меница не може сматрати без изговора као *пуноважна* већ само као „проста“ грађ. обавеза, чија се природа, по истакнутом приговору меничне неспособности, има ценити у редовном спору.

Ово је у ствари она заштита, која се хтела дати сељаку у старо време, и која му се у данашњим још неповољнијим приликама мора несумњиво дати у пуној мери.

5. Из нове судске праксе у могућности сам у томе правцу приказати две одлуке Касационог Суда, које досад нису објављене и које на два различита начина додирују ово питање:

а) У одлуци I. о. К. С. од 27/12. 1926. № 11414 се вели ово: „јер кад је дужник поднетим уверењем суда општине буштранске № 2041, као јавном исправом у смислу § 187 гр. ст. доказао, да му је *главно занимање земљоделство*, а по § 77 трг. зак. земљоделац не може се менично обавезати, — онда његова обавеза, садржана у спорној меници, на основу које је ова осуда тражена, као менична обавеза, *није чиста и јасна у смислу § 449 гр. с. п.*, те услед тога у конкретном случају *нема услова са суђење по крајком пошуйку*.“

Међутим б) у одлуци III. о. К. С. од 23/8. 1926. № 6769 се вели ово: „Кад се узме да је дужник Милован земљорадник, онда, по § 78 трг. зак., његова обавеза, која је постала тиме што је *као земљорадник акцетировао* вучену меницу, није ништавна, већ само губи меничну строгост и сматра се као проста грађанска обавеза. Таква меница, ако иначе у погледу своје форме испуњава све услове из § 80 тр. з. *пошуйун је доказ као приватна исправа*, у смислу § 189 гр. с. п., према оним лицима која су се на таквој меници обавезала у својству земљорадника, у овом случају према жалиоцу Миловану, и као пуноважна приватна исправа, *по § 449 гр. с. п. може бити основ за осуду по крајком пошуйку*; само је суд био дужан, да

при доношењу осудног решења узме у обзир рокове из § 457, а не тродневни рок из става II § 454 гр. с. п., као што је тај суд то погрешно учинио.“

Уз ово ваља поменути још две необјављене одлуке истог III. о. К. С., али из 1925. г., које иду даље него напред поменута одлука I. о. К. С. из 1926., јер се у њима још приликом решавања о забрани, односно по жалби на решење о одобреној забрани, наређује да се по § 323. а гр. с. п. узму у оцену наводи-докази о личном статусу меничног дужника; наиме: а) одлука III. о. К. С. од 14/III. 1925. № 1975 вели: „јер је потребно да суд у смислу § 323. а гр. с. п. оцени наводе дужникове у жалби (да је земљоделац) као и уверење суда општинског (о томе) као нов доказ у тој жалби и т. д.“; б) одлука III. о. К. С. од 14/IX. 1925. № 7733 вели: „кад се из менице... види, да су исту потписали..., који су по занимању *баштовани*, онда је суд приликом решавања, требало да оцени, с обзиром на § § 76 и 77 трг. з. у вези § 471. т. 4. гр. с. п. да ли су М. и Л. као *шакви* могли менично обвезати се и т. д.“

Из тога видимо једну интересну ствар у пракси Касационог Суда: а) да он у 1925. г. стоји на гледишту, да се још приликом решавања по забрани има ценити менична неспособност сељакова и б) да он у 1926. стоји на гледишту да се осудно решење због те истакнуте неспособности има задржати од извршења тј. да ствар има ићи на редован поступак: дакле да се у принципу дужнику признаје право истицања овог приговора меничне неспособности у оба ова времена. Наравно да ово одводи двојаким последицама за повериоца: под а. он може остати без средства обезбеђења, ако суд нађе да исправа није пуноважна, док ће га под б. задржати, јер се тиче само преласка из кратког суђења у редовно.

Међутим то исто III. о. К. С. у својој ранијој одлуци од 29-XII-1925. № 11651 (такође необјављеној), није у том правцу тако категорично, већ се приближује напред поменутој одлуци првог одељења, јер се овде вели ово:

„Кад се из меница, које је потражилац прибелешке поднео у акту № 9615 види, да је исте као *акцешант* потписао В. Ђ., који је по занимању *земљорадник*, онда је суд при-

ликом доношења свога решења, с обзиром на § § 76 и 77 трг. зак., требао да цени, да ли се дужник као такав могао менично обвезати, па ако нађе да се није могао менично обвезати, онда да *поднесе исправе цени по прописима који важе за грађанске обвезе* и по томе донесе своју одлуку“ — из чега изгледа довољно јасно излази, да се по таквој исправи не може кратко судити, јер обавеза — ни као грађанска — није чиста и јасна.

Ово исто одељење (III. о. К. С.) у својој доцнијој одлуци од 22. јануара 1926 № 462 изриком вели поред осталог још и ово за земљорадника: „погрешио је суд, што је обвезу дужника као сељака ценио по прописима тргов. закона и нашао да за њега с обзиром на пропис тога закона има меничне обвезе већ је с обзиром на пропис § 78 т. з. *пуноважност обавезе дужникове* требао да цени по *пропису § 192 гр. с. п.* итд.“ — којом се одлуком приближује и слаже са схватањем I. о. К. Суда.

После овога разноликог схватања не остаје ништа друго, него да се после 66 година постојања трговачког закона донесе *начелна* одлука Касационог Суда о томе: може ли се по овим сељачким меницама кратко судити.¹⁾

6. Питање о томе: да ли је неко лице земљоделац (сељак) или трговац од значаја је и за *отварање стечаја*, где постоји истовремено трговачки суд поред првостепеног, као што је случај у округу београдском, јер је за сељаке надлежан обичан првостепени суд, а за трговце београдски трговачки. У том погледу корисно је приказати досад необјављену најновију праксу Касационог Суда. Тако:

а) одлука II. о. К. С. од 13/I. 1927 № 283 вели: „кад је решењем трговачког суда од 24/X. 24 № 34712 већ отворен

¹⁾ Из судске праксе К. С. ваља овде поменути још и ову необјављену одлуку III. о. К. С. од 2/I. 1924. № 10924/23. и № 10923/23, где је узето, да има места жалби против решења о задржању осудног решења код француске исправе „*billet à ordre*“, издане у Француској, кад је дужник тражио његово „задржање због *неуредности*“ (а не само тзв. неистинитости — непризнавања исправе). Ово иде уз § 459/II. гр. с. п., те да се иде на редован поступак „јер суд није могао по § 169 трг. зак. у вези § § 449 и 451 гр. с. п. донети своје решење по кратком поступку.“

стечај над имовином дужника Боривоја (као трговца) и на основу истог предузет стедишни поступак, и то решење постало извршно онда суд овим својим ожалбеним решењем није могао да скида тај стечај нити да на исти примењује наређење одељка II § 49 гр. с. п., који се односи само на редовне спорове а не и на стедишно поступање, већ кад је у току поступка нашао да дужник Боривоје није трговац (већ да је земљорадник), онда је био дужан да цео предмет упуту надлежном првостепенном суду (београдском окружном) на даље стедишно поступање-аналого § 28 зак. о стец. поступку“.

б) одлука II. о. К. С. од 28/XII, 1926 № 11504 вели следеће: „Првостепени (београдски окружни) суд огласио се ненадлежним за расправу питања о отварању стечаја над имовином дужника, Д. Л, сматрајући да је дужник Д, као економ трговац, и да је према томе, а у смислу §§ 17 и 18 зак. о устр. трг. суда, надлежан за то питање београдски трговачки суд. — Међутим, гледиште суда је неправилно. Јер и ако је појам економа шири од појма земљорадника, ипак се по правилу никада не може да узме, да је економ трговац и да су послови које он обавља, продавањем својих производа, трговачки у смислу § 17 зак. о. устр. трг. с. Економ, збиља продаје своје производе и то их продаје у циљу зараде, али да би једно лице у смислу поменутог зак. прописа и § 1 трг. зак. било трговац потребно је, да врши куповину робе-потребних ствари у циљу препродаје. Економ међутим по правилу продаје своје властите производе, које је сам произвео, онако исто као што то чини и земљорадник и за то није трговац. — По изузетку опет економ може да се појави са својством трговца (и да према томе у таквом случају за стварање стечаја над његом имовином буде надлежан трговачки суд у смислу § 18. зак. о устр. трг. суда), али то само онда кад он сталво купује у циљу препродаје, када би му трговина била обично занимање. — У конкретном случају међутим није у опште доказано, да се дужник поред продаје својих производа бави и куповином у циљу препродаје; а кад то није утврђено онда се из саме чињенице, што је он испод свога потписа на меници ставио да је по занимању економ не може узети, да је он и трговац, и да према томе има места примени § 18 зак. о устр. трговачког суда“.

IV.

Кривична неодговорност.

1. Повериоци зеленаши, искоришћујући тежак положај сељаков, осигуравају се у свима правцима, да сељаку онемогуће одбрану и доведу га у положај немоћног дужника који мора све да плати, да би очувао бар част и слободу. Отуда долази, да се сељаци често на меници потписују као трговци или економи¹⁾, те да тиме повериоцу даду довољно јемства да се питање о меничној неспособности због сељачког статуса неће ни појавити; под претњом да ће их повериоци тужити за фалсификат или превару, услед које се бојазни сељаци уздржавају од одбране, они плаћају под тешким условима своје лакомислено узете обвезе. По сазнању овој зеленашкој пракси пришли су и неки новчани заводи у земљи у чијим се трезорима налазе сељачке менице на милионе. И по неком општем мишљењу које влада у народу, овај страх од кривичне одговорности има силан утицај на простодушног сељака, који постаје сваким даном све већа жртва безочног зеленаштва.

По нашем мишљењу ствар овде стоји овако:

2. Пок. Ђорђевић, у својој поменутој књизи (стр. 93|4) вели следеће:

„Менично неспособном потписнику менице није допуштено, да се по својој вољи прави да је менично способан; он се дакле не може уздржавати, да не чини приговора (exsertio) да је менично неспособан; другим речима, није му допуштено да пропусти доказати своју меничну неспособност и тиме својом вољом допринети да меница према њему важи; иначе сва разлика између менично неспособних и менично способних лица не би имала никакве практичне важности. И ето зато менично неспособни потписник менице није менично обвезан ни тада кад се у заблуди или свесно издавао за менично способног. Ако је пак лажним уверавањима изазвао у при-

¹⁾ Ранија судска пракса—о. о. К. С. од 21/VIII. 1907 приказана уз § 77 трг. закона (Никетића, издање, 1914 стр. 36) узимала је да „економ“ није исто што и „земљорадник“ те се зеленаши задовољавају још увек са ознаком „економ“ као равнозначјој са „трговац“, не знајћи за ново гледиште К. С. од 23/8. 26 № 6769 и 28. 12 № 11504) по коме се „економ“ сматра као и „сељак“.

маоца менице погрешно мишљење да је он менично способан, а овај се без те обмане не би с њим упуштао у менични посао, онда је он грађанско правно одговоран за накнаду штете (§ 917 гр. з.); јер законска заштита иде дотле, да он није менично обавезан т. ј. да меница према њему не важи, а не и да га ослобођава од одговорности за накнаду штете“.

При томе је научно схватање једногласно да онај ко тврди да је менично неспособан при закључењу каквог меничног уговора, он то има и да докаже, а то је туженик који има да докаже да је у време потписивања менице био неспособан, пошто се по том времену цени менична способност. Из тога логично излази, да туженик по правилу мора да призна да је потпис његов, при чему се његов приговор управља на оспоравање меничне способности т. ј. на негирање обвезе као меничне, али не и на оспоравање обавезе у опшће — као „просте“ грађанске, какву јој природу опредељује трговачки законик. Јер ако би дужник порицао потпис на меници онда би смо имали случај лажне т.зв. фалзификоване менице, где дужник испада из обвезе због лажности обвезе а не због меничне неспособности, те се при томе мора водити о овоме рачун, а нарочито још и с обзиром на § 253. тач. 3. казн. закона о лажном порицању обвезатељства, ако би се усвојила могућност постојања овог дела, што зависи од тога: сматра ли се таква меница као пуноважна исправа или не.

3. Питање о постојању кривичног дела преваре и о кривичној одговорности сељака, који се повериоцу представио као трговац може се појавити само у два случаја: а) кад се по таквој меници отпочне редован спор, у коме поверилац, у смислу § 174. гр. с. п. тражи да се од даљег извиђања и суђења парнице престане и отпочне кривични поступак против неспособног меничног обвезника, и б) кад је осуда по таквој меници изречена и осудно решење послато полицијској власти на извршење, код које осуђени дужник подноси пуноважан доказ да је и тада и у време издања менице био сељак, што му полицијска власт и уважава, и тражи заштиту из § 471. т. 4. а гр. с. п., при чему поверилац остане без наплате и подиже редовну кривичну тужбу због преваре из § 253. тач. 1. у вези § 251. к. з.

И једно и друго стање доводи како суд тако и поли-

цијску власт пред једно врло деликатно питање: да ли постоји у томе кривично дело или не постоји. Како на први мах изгледа, да због постојања потписа са назначењем статуса трговца или економа или и без тога и пријема новца, уз порицање меничне обвезе, постоји извесна обмана, то се човек поводи за тим, да ће одмах у томе бити и кривично дело преваре. Међутим ствар не стоји тако. А ево зашто.

Пре свега, као што се из, у почетку, цитираних законских текстова види, законодавац нигде не тражи, да се на меници поред потписа меничног дужника мора ставити лични статус (на пр. трговац, чиновник или др.), те је сасвим безначајно за важност или неважност менице стављање или изостављање личног статуса. Осим тога немогуће је претпоставити, да ће се један зеленаш као приватно лице, или њему подобан какав новчани завод у коме постоји цензурни одбор дати обманути од дужника, да није сељак већ да је менично способно лице. И на послетку дужност је повериоца да сам води о томе рачун, каквом лицу даје кредит, о чему он и води рачун, те је немогуће говорити, да се он дао обманути, али и кад би се дао обманути, та обмана није одмах и превара.

4. При томе је опет од особите важности, што се закон за појам преваре не задовољава постојањем саме обмане, него захтева нешто више, на име: да ко другога *лукавим и лажним представљањем или изодавањем и прикривањем истине* наведе да што на уштрб свога имања учини (или не учини), или овога подржава у заблуђењу у коме се он налази у погледу предмета самога уговарања.

Како су наређења § 78 трг. зак. и § 471 т. 4. а гр. с. п. јавно-правног карактера, то је логичан закључак из тога, да држава не може казнити повреду оних уговора, којима она одриче правну важност, а она одриче меничном уговору, где је сељак менични обвезник, менично-правну важност, и упућује повериоца у област грађанског правосуђа.

Ово гледиште одговара и смислу наређења § 722 гр. з. по коме нема обвезе за онога, ко се обвезао на нешто немогуће, *недозвољено*, срамно или *зобрањено*. Према томе, како је менична обвеза сељаку забрањена и недозвољена, то се због једне такве радње не може он узимати на кривичну одговорност, јер би по томе требало и повериоца узети на од-

говор као саучесника при једном недопуштеном и забрањеном уговору. Строго узевши повериоцу би дати новац имао у смислу § 722 гр. з. да пропадне („шта више и награда му пропада, нити је може натраг искати“), кад не би било доцнијег наређења § 78 трг. зак. који такву забрањену и недозвољену меничну обвезу претвара у просту грађанску, чиме ипак он није рекао да ће сељак, који се менично обвезао одговарати кривично према повериоцу, који такође има јавно правну дужност да поштује наређење § 78 трг. зак. и § 471 т. 4. а гр. с. п. као одредбе издате у општем јавном интересу ради економског благостања и напретка земље.

5. Како је сваки уговор једна погодба између уговорних страна да што даду, учине или не учине, то је по себи јасно да је циљ уговора да произведе неко правно дејство. До тога се долази кад се испуне следећи услови: ако се постигне сагласност уговорача; ако су они *способни* за уговарање; ако означе предмет уговора; и да је тај предмет уговора законом *дозвољен* (узрок). О „превари“ код уговора се у прив. праву говори, кад се употреби лукавство, измишљотина или ма какав тзв. маневар (махинација) у погледу предмета уговора тј. превара се односити *на* битна или споредна *својства ствари*; она се не односи на лични статус уговорача. О томе се говори, кад се узме у оцену појам способности уговорача, јер се захтева да уговорач буде по закону способан за уговарање, а дужност старања о томе има противна страна, која уговара да прикупи податке о законој способности другог уговорача, јер ако је закон извесна лица за неспособна огласио, то је та одредба јавно правног карактера, о којој сваки има да води рачун, као што је у нашем случају са пасивном меничном способношћу сељака, те отуда излази и логичан закључак, да само онај уговор који је по захтевима закона закључен веже уговораче, а не и онај који тим захтевима не одговара¹⁾. Дакле: менични уговор сељаков (где је он обвезник) није закључен по захтевима трговачког закона, јер ту обвезу закон забрањује, већ је допушта као просту грађанску, те се она као таква има и ценити по грађ. зак. и суд. поступку, не

¹⁾ Видети о овоме још увек стару добру књигу пок. Ђ. Павловића, — „О обвезностима“ (1869, стр. 416 сл.)

додирујући као грађанска обвеза сферу криминалног законодавства.

6. До сада објављена судска пракса није забележила случајеве, где би сељак, као менично необавезан, због свога потписа на меници као „трговац“ или „економ“ или без ознаке статуса, био одговоран за дело преваре. Али у „Судској Пракси за 1925“ судије Касац. Суда г. Србисава Ковачевића, под бр. 79 стр. 95 налази се једна одлука, где је један првостепен суд узео да постоји дело преваре у томе факту, што је тужени при извршењу одрекао да плати дуг бранећи се да је земљоделац, ма да се раније на меници у времену потписивања означио као „шпекулант“. Међутим Касац. Суд (IV. о. К. С. 10|I. 1925 № 84.) поништио је пресуду о осуди овог земљоделца-шпекуланта, сматрајући да је предходно потребно за појам дела преваре да се утврди: „да се наплата дуга по осудном решењу из имовине оптуженог као земљоделца не може наплатити“, што у овом случају, изгледа, није било утврђено већ је отпочета истрага одмах по његовом одрицању, да није шпекулант већ земљоделац. Напомињем, да ова оваква одлука К. С. не решава наше спорно питање у принципу, јер је превидела и прешла преко права дужниковог, да и при извршењу судске одлуке истакне приговор о личном статусу који га штити у јавно правном интересу. Тежиште питања није у овом случају у имовно-правним оштећењу, које би наступило, већ у дужниковом праву да се од извршења заштити. Дела преваре не би било и при постојењу оштећења, јер се менични дуг ни по осуди сељаку не може наплатити из његове имовине заштићене у § 471 гр. с. п., те је ова одлука К. С., која није водила рачун о § 78 трг. зак. и § 471 гр. с. п., без значаја за даљу судску јудикатуру, а нарочито с обзиром одлуку Опште Седнице Касац. Суда од 22|X. 1908 бр. 7613, коју ћемо даље ниже саопштити.

7. Полазећи од напред изложеног гледишта пок. Ђорђевића, да менично неспособни потписник није менично обавезан ни тада, кад се у *заблуди* или *свесно* издавао за менично способног, сматрам да такав менични потписник не може ни кривично одговарати за дело преваре, за чије постојање оскудевају потребни елементи; јер ако је био у заблуди, онда

због те заблуде не може већ по себи одговарати, а ако се свесно издавао за способног, онда постоји само обмана, која је могла повериоцу бити позната, или ако му није била позната он је имао дужност, да се о личном статусу свога дужника сам увери (§ 78 трг. зак. и § 471 гр. с. п.). Пропуштање ове дужности не може дати повериоцу право на једну такву кривичну тужбу, којом има да се иде против једног правно заштићеног интереса и једног заштићеног сталежа (сељака) — да се менично не обвезује. У осталом у поменутој књизи Lyon Caen et Reault, *Traité de droit commercial*, IV. 1899 стр. 329 под бр. 490 изриком стоји ово: „L'obligation résultant du *dol* a un caractère *civil* comme l'obligation résultant du profit retiré...“, из чега се изводи логичан закључак да се повраћај обманом [лукавим представљењем (код нас као сељак — тамо малолетник —)] причињење штете не може тражити кривичном тужбом, већ редовном грађанском парницом, код грађанског а не трговачког суда.

8. Према томе сматрам, да првостепени судови у примени § 174. гр. с.п. не треба по захтеву повериоца тужиоца, да престају са извињањем и суђењем парнице због отпочињања кривичног ислеђења, пошто у потпису сељаковом на меници као меничном обвезнику нема никаквог кривичног дела, већ постоји само једна недозвољена менична радња која постаје дозвољена у области грађанског законика, а не прелази у домен кривичног правосуђа; и да полицајска власт, кад се ово питање пред њом као самостално појави, има да по истим разлозима донесе решење о прекиду истраге, чиме се сељаку, у границама нашег законодавства даје пуна заштита и зеленаштво приватних лица као и новчаних завода сече у корену.

9. Остаје нам још једно узгредно питање, више из области примене грађ. суд. поступка: које је време меродавно за утврђивање личног статуса дужниковог (сељаковог) у погледу његове обвезе за наплату, да ли време задужења или време извршења судске одлуке код полицијске власти.

Ово је питање било делимице спорно у ранијој пракси Касационог Суда (пре 1903) али је доцније постало неспорно, што се види и из самог закона.

Из одлуке опште седнице још од 22|IX. 1908. бр. 7613 (оштампане код г. Никетића „Одлуке Опште Седнице Каса-

ционог Суда“, књ. II. бр. 89 стр. 33|4, која гласи: „да се при хипотековању *земљорадникових добара* не тражи доказ, да земљораднику остаје још довољно земље према тач. 4. а § 471 гр. с. п. него да се доказ о томе тражи само при отуђењу земљорадничковог имања, као и *при узимању у попис* од стране власти, у циљу јавне продаје, а изузетно и при задужењу земљорадника код јавних каса у нужди због каквог елементарног случаја“ — види се да је и код наплате меничних дугова сељачких, као простих грађанских обвеза меродаван тренутак „узимања у попис“ ради извршења судске одлуке а не време задужења. Са овом се одлуком слаже и одлука опште седнице К. С. од 20 априла 1911. бр. 5445, саопштена уз § 471. гр. с. п. код г. Лаз. Урошевића, Судски Требник, III део, 1926, стр. 304: — „по имовном стању земљорадника у времену кад се предузима извршење пресуде за приватне потраживања“, које гледиште усваја и уредништво „Полиције“ бр. 7|8 (1926.) стр. 354. у својим „Поукама“. Од овога је учињен један целисходан, али на закону неоснован *изузетак* у доцнијој одлуци опште седнице К. С. од 5. августа 1911. № 9182 (на истом месту код г. Никетића, бр. 127 стр. 107|9) „да у случају кад је поверилац јавна каса — Управа Фонда — судска оцена о остатку земље по § 471 гр. с. п. треба да се врши по имовном стању земљорадника у моменту самог задужења његовог код јавне касе, а не у време извршење пресуде за наплату истог потраживања“.*)

10. Осем тога наређење § 471 т. 4. а гр. с. п. је до очигледности јасно. Ту се вели: „За извршење пресуде не могу се узети у попис...“

4. а. *Земљодељцу* и т. д.,“ а то значи, да онај коме се узимају ствари у попис мора у томе тренутку пописа бити земљоделац.**)

*) Ближе о томе „Ко се сматра за земљорадника“ ваља видети расправу под истим насловом г. Јеленка Петровића у Архиву, XXVII (1925, стр. 81 и 190 следеће; а ми овде не улазимо у те детаље, већ говоримо о „сељаку“ (претпостављајући тај појам као утврђен) као меничног обвезнику.

**) Становници оних села, која су разним указима проглашена за варошице и вароши, нису постали кроз те указе варошани нити су добили пасивну меничну способност, већ су остали у смислу трговачког закона и даље сељаци, ако се само баве ратарством које им је главно занимање.

И ако се менична способност меничних обвезника цени по времену стављених потписа на меници, ипак би се могло теоријски десити, да један трговац, који је по меницама као такав осуђен, поставши сељак после осуде, тражи и добије благодејање из § 471. т. 4. а гр. с. п., јер је до пописа и наплате дошло у времену кад је престао бити трговац и био земљорадник, који статус држава узима у нарочиту заштиту.

Ова заштита, и ако изгледа доведена у опасност од стране зеленаша, није стварно ничим умањена; сељак треба да је тражи и мора је добити у пуној мери.*)

35006

*) Колико је ова заштита сељака потребна и важна види се и из тога што чувени немачки правник Dernburg, Das bürgerliche Recht, 1901, Bd. II/2, стр. 298. вели: „Landleute deren Grundstücke unter einem gewissen Reinertrage sind für wechselunfähig zu erklären, wäre wohl wünschenswert“, дакле жели да се постигне у Немачкој оно што ми већ давно имамо, само што он сматра, даље, да је то код њих немогуће провести.